

TRŽIŠNA PRIVLAČNOST KULTURNOG NASLEĐA U GOLUBIĆU KOD OBROVCA¹

Apstrakt: Ljudi putuju iz različitih razloga, a kultura je jedan od njih. Poseta mestima kulturnog nasleđa se smatraju jednim od vodećih elemenata putovanja (Kerstetter, Confer, Graefe, 2001)², jer se države i naselja međusobno razlikuju po istoriji, kulturi i kulturnom nasleđu. Golubić je naseljeno mesto u severnoj Dalmaciji. Naselje Golubić se sastoji od mnogobrojnih zaselaka raštrkanih na širokom krškom području, između kanjona reke Krupe na južnoj i obranka Velebita na severnoj strani. Ovaj prostor je naseljen još od antičkog doba. Zbog sadržajne istorije, Golubić ima bogato kulturno nasleđe, od rimskog perioda pa do originalnog folklornog nasleđa dominantnog srpskog stanovništva. Kulturno nasleđe ima tržišnu privlačnost na koju utiču određeni subindikatori.

Ključne reči: kulturno nasleđe, subindikatori, tržišna privlačnost.

Uvod

Kulturni turizam koji se zasniva na kulturnom nasleđu je turistički proizvod, koje je među pet najvažnijih segmenata na turističkom tržištu (UNWTO, 2001)³. Prema podacima UNESCO-a kulturni turizam je najbrže rastući sektor turističke privrede, mada, treba istaći, da je teško tačno utvrditi veličinu ovog fenomena. U uslovima savremene globalizacije, potrebno je kreirati jedinstven identitet pojedinih prostora. Upravo je kulturni turizam područje za primjenu novih mogućnosti marketinga i marketing aktivnosti, u cilju pozicioniranja manje poznatih mjesta. Ekonomski značaj kulturnog turizma ogleda se kroz finansijsku podršku očuvanju, revitalizaciji i promociji kulturnih dobara sa jedne strane, i omogućavanje finansijske i organizacione nezavisnosti ustanova kultura sa druge. Upravo zato je kulturni turizam pokretač razvoja gradova, regija i zemalja. Socijalni uticaj kulturnog turizma je materijalan, ali on ima i nematerijalne efekte, kao na primer razvoj svijesti i briga o kulturnom nasleđu, sopstvenim kulturnim vrednostima i

¹Rad je realizovan za potrebe projekta Ministarstva obrazovanja i nauke R. Srbije 47024, rukovdilac projekta dr Saša Marković.

² Kerstetter D. Confer J. Graefe A. (2001): An exploration of the specialization within the context of heritage tourism. *Journal of Travel Research* 39, pp. 267-274.

³ United Nations World Tourism Organization (UNWTO).(2001). *Tourism 2020 Vision. Volume 7: Global Forecast and Profiles of market Segments.* Madrid: World Tourism Organization (WTO).

kreiranju kulturnog identiteta. Kulturne atrakcije, koje su privlačne za lokalno stanovništvo su isto tako privlačne i za turiste (McKercher, 2001)⁴.

Pojava turizma zasnovanog na kulturnom nasleđu je izazvala mnoštvo studija posvećenih analizi fenomena kulturnog turizma i razloga za njegov progresivan rast (Hewison 1987, Prentice 1993, Rojek 1993, Shaw 1991, Urry 1990)⁵. Objašnjenje za porast popularnosti turizma zasnovanog na nasleđu su različita, ali sva se slažu da turisti žele viši nivo iskustva kulturnog nasleđa, bilo da su značajna i "autentična", ili pak plitak vid zabave upakovan kao "pseudodogađaj" ili mogućnost za ljude da stvore i strukturiraju svoje turističko iskustvo (MacCannell 1976, Boorstin 1964, Urry, 1990)⁶. U svojim počecima, kulturni turizam se smatrao tržišnom nišom, koja dopunjuje osnovnu ponudu i danas, često, predstavlja dodatni sadržaj kako bi se turističko iskustvo obogatilo kvalitetnim programom. Međutim, kulturni turizam može biti osnovna ponuda destinacije. Određene destinacije nemaju resurse, koji bi predstavljali osnovu za razvoj masovnog turizma, u tim slučajevima se često pribjegava stvaranju manjeg, ali autentičnog proizvoda vezanog uz kulturu i upravo na taj način stvara se imidž, odnosno identitet destinacije. Nestajanje granice između "kulturnog" i "ekonomskog", tačnije kultura se sve više koristi kao način ekonomske regeneracije i kreiranja kulturnih ustanova, kao važno oružje u konkurentskoj borbi za privlačenje stranih ulaganja u evropske gradove (Bianchini, 1990)⁷. Kulturni turizam se zasniva na mozaiku lokaliteta, tradicija, umetničkih oblika, slavija i iskustava.

Kulturno na nasleđe Golubića

Golubić je naseljeno mesto u Bukovici, severnoj Dalmaciji, pripada gradu Obrovcu u Zadarskoj Županiji. Bukovica je krševit kraj u trouglu između Benkovca, Obrovca i Knina. Golubić se nalazi u velebitskom podgorju i administrativno pripada opštini Obrovac. Naselje Golubić se sastoji od mnogobrojnih zaselaka raštrkanih na širokom krškom području, između kanjona reke Krupe na južnoj i obranka Velebita na severnoj strain. U Golubiću živi uglavnom srpsko stanovništvo (99%), a ovaj prostor je naseljen još od antičkog doba. Zbog sadržajne istorije, Golubić ima bogato kulturno nasleđe, od rimskog perioda pa do originalnog folklornog nasleđa dominantnog srpskog

⁴ McKercher B. (2001): Attitudes to a Non-Viable Community-Owned Heritage Attraction. *Journal of Sustainable Tourism* 9(1), pp.29-43.

⁵ Hewison R. (1997): *The Heritage Industry: Britain in a Climate of Decline*. London: Methuen. Prentice R. (1993): *Tourism and Heritage Attractions*. London: Routledge. Rojek C. (1993): *Ways of Escape: Modern Transformations in Leisure and Travel*. Shaw G. (1991): *Growth and Employment in the UK's Culture Industry*. *World Futures* 33:165-180. Urry J. (1990): *The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies*. London.

⁶ Mac Cannell D. (1976): *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*. London: Macmillan. 1993 *Empty Meeting Grounds*. London: Routledge. Boorstin D. (1964): *The Image: A Guide to Pseudo-Events in America*. New York: Harper and Row. Urry J. (1990): *The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies*. London.

⁷ Bianchini, S. (1990): *Cultural strategies and new modes of urban intervention*. Elsevier, Volumen 12, Issue 4, pp 253-265.

stanovništva. Njega predstavlja rimski međaški zid i folklorno nasleđe, koje se ogleda u originalnoj arhitekturi, starim zanatima, kulinarskoj tradiciji i usmenoj tradiciji.

U Golubiću se nalazi redak primer rimskog međašnog zida, koji je nedavno otkriven. Ostaci širokog suhozida sačuvani su na dužini od oko 900 metara, a proteže se u ravnoj liniji od kanjona reke Krnjeze na istoku, pa do južne padine brda Gradine na zapadu. Zid je izgradila rimska vlast tokom prvog veka, da bi teritorijalno razgraničila dve liburnske peregrinske zajednice. Izgradnjom međašnih zidova rimska uprava je razrešavala teritorijalne sporove i moguće sukobe između pripadnika susednih zajednica, koje su najčešće bile izazvane ispašom stoke i stočarskim kretanjima na međašnim područjima. Do otkrića ovog međašnog zida na području Hrvatske bila su poznata samo dva rimska međašna zida. Prvi se nalazi na području sela Popovići, Donji Karin i Pridraga u severnoj Dalmaciji, drugi se nalazi u okolini Jablanca u severnom velebitskom podgorju. Proteže se u ravnoj liniji od brda Panos na zapadu do iznad zaseoka Dundović-Podkukin na istoku. Naselje Golubić se nalazi u velebitskoj podgorini i sastoji se od mnogobrojnih zaselaka raštrkanih na širokom krškom području, između dubokog kanjona reke Krupe na južnoj i obronaka Velebita na severnoj strani. Rimski međašni zid se proteže ispod središta Golubića i od davnina je poznat pod nazivom Zidine. Zid je građen tehnikom suhozida sa dva lica zidana većim komadima lomljenog vapnenca i unutrašnjošću ispunjenom manjim kamenjem. Najveća sačuvana visina zida iznosi 0,8 metara, a širina zida nije potpuno ujednačena i varira od 1,2 do 1,5 metara. Za izgradnju zida bilo je neophodno prisutvo više ljudi, kao i postojanje organiziranog rada (Vrkić, 2014)⁸.

Tradicionalna arhitektura kuća u Golubiću, koje su izgrađene od kamena, veoma je važno nepokretno kultuno nasleđe, koje doprinosi atraktivnosti ambijenta naselja. Ono pruža bogat izvor dokaza ruralne kulture, kao i njihove estetske vrednosti, jer ruralne kuće i propratne građevine predstavljaju način života i lokalnu istoriju, koja je doprinela stvaranju ruralne kulture kroz vekove (Demirović, Veselinović, 2016)⁹.

Na reci Krupi izgrađeni su mlinovi, kojih je pred Drugi svetski rat bilo osam. U okviru manstira Krupa, koji je sagrađen 1317. godine, izgrađen je i najstariji mlin. Oni predstavljaju ruralno graditeljstvo čitavog Bukovičkog kraja i oni su značajno kulturno nasleđe, a mogli bi se uvrstiti u turističku ponudu formiranjem "mlinske staze" uz obilazaka kanjona Kupe (Janko Veselinović, Dunja Demirović, Mirela Tomaš-Simin, 2017). Građeni su od kamena i klesane sedre, u njima se mleo kukuruz. Od ukupno osam mlinova, danas je samo jedan aktivan. Pretpostavlja se da su prvi mlinovi u Golubiću građeni krajem 19. veka, a karakterisao ih je svojevrsan oblik deoničarstva, jer je više domaćinstava udruživalo radnu snagu, kao i sredstva u gradnji mlina (Dunjić, Veselinović, 2016).

⁸ Šime Vrkić: (2014): Novi nalazi rimskog međašnog zida u Golubiću kod Obrovca. *Archaeologia adriatica* VIII(2014), st.101-12

⁹ Dunja Demirović, Janko Veselinović (2016): Kreiranje ruralnog turističkog proizvoda u zadrskom zaleđu na primeru Golubića (obrovačkog). *Udruga za povijest, suradnju i pomirenje, Golubić (obrovački)*.

Kudrin most je izgrađen od tesane sedre i sa svojih 13 lukova omogućava jedini prelaz preko Krupe na ovom delu reke. Sagrađen je sredinom ili krajem devetnajstog veka. Lepotu Kurinog mosta dopunjava stara vodenica, kao i slapovi na severnoj strani. U blizini se nalazi Babin grad, tvrđava, koju je izgradio Turčin na Sastavnici.

Manstir Uspenja Bogorodice je izgrađen 1317. godine, kao zadužbina kralja Milutina. Sagrađen je od tvrdog dalmatinskog kamena, crkva ima osnovu grčkog krsta sa polukružnom apsidom, koja je okrenuta ka istoku i kupolom u centralnom delu. Priprata i oltarski prostor crkve sazidani su 1803. godine. Crkva je oslikana freskama, koje su delo monaha Georgija Mitrofanovića sa početka 17. veka i ikonama poznatog slikara iz Venecije Jovana Apake sa početka 17. veka. U sklopu manastira je i stalna muzejska postavka sa dragocenim predmetima za bogoslužje, brojne bogoslužne knjige, tri antiminsa, jedan jerusalimskog patrijarha Teodosija, drugi patrijarha Arsenija IV iz 1743., treći Krupski iz 1739. godine i 22 turska fermana, od kojih je najzanimljiviji onaj, koji se odnosi na zaštitu manastira Krupe, a izdao ga je turski sultan Mustafa II u Istanbulu (Orlović, 2008)¹⁰.

Tradicionalna ishrana stanovništva Obrovačke Bukovice predstavlja satavani deo pravila života i rada, koja su nastala kao posledica geografskog položaja i klime, a kao takva predstavljaju nematerijalno kulturno nasleđe. Karakteristična jela stanovništva u Golubiću su krov ispod peke, pula, cicvara, presnac. Pored namernica biljnog porekla, na tradicionalnoj trpezi su bile zastupljene i namernice životinjskog porekla. Pre svega gajile su se koze, poneka svinja (posjek) i kokoši, a od krupnestoke goveda. Meso se spremalo kuvanjem, najčešće u bronzinu iznad ognjišta, pečenjem na vrsti gradela i sušenjem na dimu, uz pomoć bure. U Bukovici se za kuvano meso kaže "lešo", a ono se ako je sveže kuva sa mladim kupusom ili manjestrom (testom), dok se sveže meso moglo i vrigati (peći) na gradelama (Zoran Njegovan, Janko Veselinović, 2017)¹¹. Nematerijalno kulturno nasleđe u Golubiću predstavljaju i stari zanati, kao što je tkanje raznih predmeta od vune, koji su i danas u funkciji, a naročito su interesantni za izradu upotrebnih predmeta, kao i suvenira (Demirović, Veselinović, 2016).

Tržišna privlačnost

Tržišna privlačnost kulturnog nasleđa se dobija analizom subindikatora tržišne privlačnosti, a to su: ambijent, prepoznatljivost van lokalne zajednice, važan nacionalni simbol, subindikator evokativnosti, privlačno za specijalne potrebe, komplementarnost sa drugim turističkim proizvodima, turistička aktivnost u region i destinacija se asocira sa kulturom.

Ambijent naselja Golubić ima visoku vrednost. To je prvo dalmatinsko naseje između severnog Velebita i kanjona reke Krupe i Zrmanje sa kristalno čistom vodom i neponovljivom lepotom. Oko naselja se prostiru kraški pašnjaci i manje livade ograđene suhozidima. Kraj je bogat lekovitim biljem poput smilja, kadulje, vrijeska, majčine dušice i drače.

¹⁰ Snežana Orlović (2008): Manastir Krupa, : Istina - Izdavačka ustanova Eparhije dalmatinske.

¹¹ Zoran Njegovan, Janko Veselinović (2017): Tradicionalna ishrana seoskog stanovništva u Obrovačkoj Bukovici. Udruga za povijest, suradnju i pomirenje, Golubić (obrovački).

Prepoznatljivost van lokalne zajednice je subindikator tržišne privlačnosti, koji je u Golubiću veoma visok, jer je u ovom naselju organizovano dvanajst naučnih skupova sa temom „Srpsko – hrvatski odnosi“. Skup se dešava krajem avgusta. Na osnovu ovih događaja Izdato je 12 monografija radova, sa preko 100 autora. Obradene su teme o srpsko – hrvatskim odnosima, o ekonomskim, političkim i demografskim perspektivama ovog dela Bukovice. Međunarodni skup prate i filmski programi, izložbe, radionice, letnje škole za studente i izložbe domaćih proizvoda. To je i mesto susretanja srpskih i hrvatskih političara i predstavnika manjinskih zajednica.

Važan nacionalni simbol je subindikator tržišne privlačnosti ima visoku vrednost, jer pokazuje koliko je kulturno nasleđe važan simbol nekog naroda. U naselju Golubić kulturno nasleđe je vezano za srpsku nacionalnu zajednicu i predstavlja materijalno i nematerijalno kulturno nasleđe srpske manjinske zajednice, a samim tim predstavlja nacionalni simbol manjinske zajednice Srba u severnoj Dalmaciji.

Subindikator evokativnosti je jedan od najvažnijih elemenata tržišne privlačnosti kulturnog nasleđa Golubića, jer se može ispričati više interesantnih priča, kao što su priča o ogrlici, Kudinom mostu, vratolomcu i babinom gradu. Sve priče imaju motiv uzvraćenih ljubavi.

Tako se prirodni fenomen na Radinom slapu objašnjava lokalnom pričom o pastirici Vojki, koja je maštala da će je odvesti neki naočit mladić, a jednog dana se to i dogodilo, jer je stasit mladić prešao Kud most. Mladić se zvao Slaven, među njima se desila ljubav i oni su se do kraja dana verili. Slaven je obećao Vojki, da će se jednog dana vratiti i da će napraviti najluksuznije venčane, kakvo se nikad nije desilo u tom kraju. Mladić se vratio sa zlatnom ogrlicom, koja se sijala kao voda na Radinim slapovima. Od tada stanovništvo govori “Pogledaj Krupu, koja sija kao Vojkina ogrlica”.

Takođe interesantna priča, koja doprinosi evokativnosti kulturnog nasleđa Golubića je priča o Kudinom mostu, koji je izgradio mladić Kude, vlasnik mlina u podnožju Deveterca. Na suprotnoj strani reke Kude je ugledao prelepu devojkicu i da bi došao do nje skako je sa kamena na kamen, da bi prešao reku i došao do nje. Kada se upoznao sa prelepom devojkicom, koja se zvala Manda, među njima se rodila ljubav, ali Manda nije mogla da skače sa kamena na kamen, da bi došla do Kude, zbog čega je Kuda izgradio veličanstven most sa 13 lukova, koji je obnovljen 2016. godine i predstavlja simbol ljubavi i istrajnosti.

Interesantna je i priča vezana za Vratolomac, a koja se zasniva na devojci Soki čobanici, koja je na liticama kanjona čuvala koze. Sa tih litica ona je gledala, kako se Krupa uliva u Zrmanju. Za nju je to predstavljalo ljubav, spajanje dvoje ljudi. Tako je i Soka sanjariла o večnoj ljubavi. Sa suprotne strane kanjona mladić Pane je pevao, dok je čuvao svoje stado, a jednog dana je zapevala i Soka, pa su pevajući skupa počeli da se zaljubljuju. Pevali su celo leto, a na jesen Pane je zaprosio Soku, međutim njen otac se izričito protivio njihovom braku. Na proleće su se ponovo videli uz Panovu pesmu, a Soka od tuge za njim, nije više mogla izdržati i skočila je sa litice i slomila vrat. Pane je od tuge skočio za njom, pa su se spuožili u smrti, a njihova pesma se čuje u kanjonu večno. Zato se jedna litica zove Vratolomac, a sa druge strane je Panina litica.

Posebno je interesantna priča o babinom gradu, a koja je vezana za pastiricu Danu, koja se nije uspela sakriti od Turaka, pa se od straha onesvestila pred jednim turčinom, koji je jahao konja. Kada je Turčin sjahao sa konja, te joj prišao, da bi joj pomogao, zaljubio se na prvi pogled. Turčin

je oženio Danu i dao joj status prve među njegovim ženama. Ona je živela u izobilju, ali joj je nedostajalo njeno rodno selo i umrla je od tuge za svojom Bukovicom. Turčinu je teško pala njena smrt, pa je na mestu gde je sreo izgradio utvrđenje, tu se zaključao i proveo ostatak života u samoći, samo ga je nekad obišao sin, koji je stao pred utvrđenjem i vikao “Babo, izadi da te vidimo”. Zato je utvrđenje dobilo naziv babin grad.

Komplementarno sa drugim turističkim proizvodima je visoka, jer se u blizini nalazi Zadar, jedna od najpopularnijih turističkih destinacija u Hrvatskoj. To je grad sa dugom istorijom (3000.godina) i veoma sadržajnim kulturnim nasleđem, u kojem se prepliću različiti umetnički stilovi. U Zadru se događa veliki broj manifestacija, kao što su: Glazbene večeri u Sv. Donatu, Zadarsko kazališno ljeto, festival Morskih orgulja – Mitra zonata, Kalelarg Art - Street art festivalu, urbani festival Zadar snova , The Garden Festivalu, Noći punog meseca ili koncerati svetskih muzičkih atrakcija. Izrazito razruđena obala, strvai i netaknuta priroda privlače brojne nautičare upravo na ovo područje. Arhipelag koji broji 24 veća i čak 300-tinjak malih ostrva i hridi, 3 parka prirode (Telašćica, Sjeverni Velebit i Vransko jezero), kao i 5 nacionalnih parkova (Paklenica, Plitvice, Kornati, Krka i Velebit) svrstavaju Zadar i njegovu okolinu u sam vrh turističke ponude Hrvatske.

Turistička aktivnost u region je visoka, jer se Golubić nalazi u Zadarskoj županiji, koja pripada severnoj Dalmaciji i ima razvijen turizam od 19. veka. Zadarska regija ima izvrstan geografski položaj, smeštena je u središtu istočnog Jadrana, okružena prirodom velike raznolikosti i bogata raznovrsnom kulturnom baštinom od naselja Liburna, preko velikih gradova Rimljana, ostatka Vizantijskog carstva i zidina mletačkih utvrđenja. Tokom 2019. godine u Hrvatskoj je ostvareno 108,6 milijona noćenja, a u Zadarskoj županiji 15,1 milijon noćenja.

Destinacija se asocira sa kulturom, jer se u samom naselju, kao i Zadarskoj županiji nalazi kulturno nasleđe iz različitog vremena i u različitim umetničkim stilovima I organizuje se brojni kulturni događaji.

Privlačno za specijalne potrebe je značajna , u Golubiću se organizuju događaji, kao što je naučni skup posvećen odnosima između Hrvata i Srba. U originalnom ambijentu Golubića tada se organizuju izložbe i radionice.

Konačno, utvrđeno je analizom subindikatora tržišne privlačnosti kulturnog nasleđa u naselju Golubić kod Obrovca, da svi subindikator i imaju visoku vrednost. Najveću vrednost ima evokativni subindikator, jer samo mesto je puno legend i priča. Ističu se četiri legend, koje predstavljaju priče o večnoj ljubavi. Sve legend su vezane za održane lokacije, koje se mogu obići “stazom ljubavi”, a pri tom se turisti mogu upoznati sa lepotama Krupe i Zrmanje, okusiti domaću hranu i okupati se u kristalno čistoj vodi. Na osnovu postojećih ljubavnih priča, naselje Golubić bi moglo da ponese i naziv “mesto večne ljubavi”, što bi moglo da se koristi u turističkoj reklami, da ako želite da vaša ljubav bude večna posetite mesto Golubić i prošetajte “stazom ljubavi”. Tržišna vrednsot kulturnog nasleđa u Golubiću kod Obrovca je velika i može turistički da se valorizuje.

Summary:

People travel for different reasons, and culture is one of them. Visits to cultural heritage sites are

considered one of the leading elements of travel (Kerstetter, Confer, Graefe, 2001), because states and settlements differ from each other in history, culture and cultural heritage. Golubić is a populated place in northern Dalmatia. The settlement of Golubić consists of numerous hamlets scattered over a wide karst area, between the canyon of the river Krupa on the south and the defense of Velebit on the north. This area has been inhabited since ancient times.

Due to its substantial history, Golubić has a rich cultural heritage, from the Roman period to the original folklore heritage of the dominant Serbian population. Cultural heritage has a market appeal that is influenced by certain sub-indicators.

Key words: cultural heritage, sub-indicators, market attractiveness.